

UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ

*Mgr Pamela Jeziorska – Biel
Mgr Ewelina Sudra
Uniwersytet Łódzki*

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest, wychodząc od przeglądu definicji przedsiębiorczości, zwrócenie uwagi na czynniki sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości jak i pokazanie barier w rozwoju przedsiębiorczości ludzi młodych na obszarach wiejskich. Jest to kategoria mieszkańców wsi, która mogłaby odegrać dużą rolę w wielofunkcyjnym rozwoju wsi, jednakże niewiele jest kompleksowych danych na temat młodych przedsiębiorczych oraz takich, które dotyczyłyby możliwości i podejmowanych działań dla rozwoju cech i postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży, szczególnie obszarów wiejskich. Analiza dostępnych źródeł pozwoliła jedynie na pewne tezy, wymagające weryfikacji w badaniach, dotyczące potencjału w zakresie przedsiębiorczości młodych mieszkańców wsi.

I. Wprowadzenie

Rozwój przedsiębiorczości, szczególnie na obszarach wiejskich może odegrać dużą rolę w przezwyciężeniu niekorzystnych zjawisk występujących na tych terenach, w niwelowaniu pogłębiających się dystansów między wsią a obszarami bardziej zurbanizowanymi. Może przyczynić się do rozwijania funkcji pozarolniczych wsi, do stwarzania nowych możliwości dla działalności gospodarczej poprzez wykorzystanie zasobów lokalnych. Duże nadzieje pokłada się w młodzieży mieszkającej na wsi, która stanowi ważny potencjał rozwojowy.

Od jej przedsiębiorczości i zaangażowania zależy w dużej mierze przyszłość wsi. Na przedsiębiorczość jednostki składa się m.in. pomysłowość, wyobraźnia, odwaga, otwartość, elastyczność, umiejętności organizacyjne, wiedza z zakresu prowadzenia biznesu i inne cechy. Problematyką przedsiębiorczości zajmują się przedstawiciele wielu dyscyplin naukowych, politycy, praktycy. Określane są potencjalne uwarunkowania i czynniki rozwoju przedsiębiorczości, ale także wskazuje się na różnego typu bariery, które mogą ją hamować.

Jak rozumiane jest pojęcie „przedsiębiorczość”? Jakie czynniki wpływają na rozwój przedsiębiorczości młodych mieszkańców wsi, a jakie na ich drodze pojawiają się bariery? W artykule podjęto próbę ustosunkowania się do tych zagadnień.

1. Przegląd literaturowy pojęcia przedsiębiorczość

Pojęcie „przedsiębiorczość” jest pojęciem interdyscyplinarnym. Jest terminem szerokim, wieloaspektowym, o niejednolitej treści, dlatego trudno znaleźć spójne stanowisko dotyczące tego pojęcia. Niektóre definicje są obszerne, inne zaś lapidarne. Interesują się nim przedstawiciele wielu dyscyplin naukowych, np.: socjologowie, psychologowie, ekonomiści, pedagodzy, prawnicy, menadżerowie. Socjologia bada wpływ środowiska społecznego, grup społecznych, liderów na kształtowanie się zachowań przedsiębiorczych poszczególnych jednostek. Badacze socjologii interesują również korzyści o charakterze społecznym, jakie zyskuje jednostka oraz społeczności lokalne, czy całe społeczeństwo z tytułu podejmowania działań przedsiębiorczych. Zdaniem Kaczor – Pańkow (1993) przedsiębiorczość nie zależy tylko od czynników obiektywnych (np.: posiadanego kapitału), ale od wielu cech określających klimat społeczny wokół przedsiębiorczości. Dla psychologów przedsiębiorczość jest zespołem cech jednostki. Interesujące badawczo są dla nich mechanizmy osobowościowe i behawioralne. W ekonomii przedsiębiorczość jest bodźcem do rozwoju gospodarki, dzięki innowacyjnym rozwiązaniom, wprowadzeniu nowych produktów i metod produkcji. Andragogika z kolei promuje kształcenie ustawiczne w celu rozwoju umiejętności, wiedzy, bada techniki i metody nauczania (Sikorska-Wolak, Krzyżanowska 2010: 40).

Oprócz tego, istotna jest dla nas kategoria **postawy**¹ w mówieniu o przedsiębiorczości. Istnieje zgoda co do tego, że postawa jest trwałą oceną (pozytywną lub negatywną) dotyczącą ludzi, obiektów i idei (Aronson 1997: 313). Postawa obejmuje trzy następujące komponenty: poznawczy (cognitive) – wiedza, opinie, poglądy jednostki; emocjonalny (affective) – uczucia pozytywne i negatywne, upodobania, uprzedzenia względem przedmiotu postawy, oparte na doświadczeniach jednostki, bądź innych; behawioralny (behavioral) – określone reagowanie, zachowanie jednostki względem danego przedmiotu, prowadzące do aktywności, działania (Turowski 2001: 44-55). Szczególne znaczenie w rozwoju postawy przedsiębiorczej mają pozytywne emocje, przekonania, opinie.

¹ W polskim nurcie socjologicznym, „postawą” zajmowali się głównie Stanisław Ossowski oraz Stefan Nowak, w anglojęzycznym zaś – Milton Rokeach.

Pojęcie „przedsiębiorczość” wprowadził francuski ekonomista R. Cantillona. Dla niego przedsiębiorca to osoba, która podejmuje ryzyko w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej. Rynek dla teoretyka pełnił niezwykle istotną funkcję w regulowaniu cen. Głównymi cechami przedsiębiorcy jest podejmowanie ryzyka oraz niepewność związana z zakładaniem działalności gospodarczej (Duraj, Papiernik-Wojdera 2010: 11). Jednakże na ukształtowanie się pojęcia „przedsiębiorczość” miały wpływ trzy nazwiska znaczące w świecie ekonomii: F Knight, J. Schumpeter, I. Kirzner (zob. Gawel 2007: 15, Schumpeter 1995: 163, Sikorska-Wolak, Krzyżanowska 2010: 41).

W polskiej literaturze naukowej „przedsiębiorczość” jest rozumiana **dwojako**: przedsiębiorczość **jako zbiór cech** osoby, charakteryzującej się postawą przedsiębiorczą lub przedsiębiorczość **jako proces**, określony sposób podejmowania działań przez osoby. Pierwszy aspekt charakterystyczny dla spojrzenia psychologicznego stanowi podejście atrybutywne, zaś druga własność wpisująca się w definicje ekonomiczne stanowi podejście czynnościowe² (Grzegorzewska-Mishka 2010: 17-18). Wśród cech osoby przedsiębiorczej wymienia się najczęściej: umiejętność dostrzeżenia i wykorzystania szans życiowych oraz gotowość do innowacyjnego, twórczego działania i rozwiązywania problemów. Wśród działań przedsiębiorczych dominuje to związane z zakładaniem własnej działalności gospodarczej; wprowadzaniem na rynek nowych towarów, usług o najwyższej jakości; udoskonaleniem metod produkcji; rozszerzaniem zakresu oferowanych produktów/usług (Zielińska 2006: 201).

Podejście atrybutywne wyrosło z koncepcji transgresji J. Kozieleckiego (psychologia poznawcza) oraz koncepcji samorealizacji Rogersa i Masłowa (psychologia humanistyczna), które znacząco wpłynęły na obecne postrzeganie „przedsiębiorczości” (Ratajczak 2012: 52). Koncepcja transgresji mówi o innowacyjnym, twórczym, samodzielnym „wykraczaniu poza siebie”. Transgresja polega na przekraczaniu przez jednostkę tego, co aktualnie „posiada”, rozszerzeniu swojej wiedzy i umiejętności poprzez twórcze i innowacyjne myślenie. W kontekście przedsiębiorczości, jednostki podejmują takie działania, które przyniosą im sukces, gdyż ten jest przez nich wyżej ceniony niż ryzyko, które są w stanie ponieść, byle go osiągnąć (Kozielecki 1987: 47-50). Przedsiębiorczość w psychologii humanistycznej może być rozumiana jako sposób samorealizacji, do której człowiek dąży wykorzystując pełnię swoich możliwości. Podjęcie działalności przedsiębiorczej przyniesie mu zadowolenie i satysfakcję (Ratajczak 2012: 54).

² W innych opracowaniach nazywa się to ujęcie dynamicznym.

W opracowaniach literaturowych najczęściej wymienia się wiele cech psychicznych, które identyfikują przedsiębiorczość, osiąganie sukcesów i kierowanie przedsiębiorstwami. Przez przedsiębiorczość jednostki T. Tyszka rozumie właściwość wyrażającą skłonność do podejmowania i inicjowania działań. Może się ona objawiać w różnych sferach życia człowieka, jak w biznesie, polityce, nauce (Tyszka 1997: 160). Poniższa tabela wydaje się zawierać bogate zestawienie cech i postaw człowieka przedsiębiorczego:

Tabela 1. Zestawienie cech i postaw człowieka przedsiębiorczego.

CECHY	POSTAWY I UMIEJĘTNOŚCI
Posiadanie marzeń	Umiejętność znoszenia porażek oraz znajdowania w nich inspiracji do dalszego działania
Wytyczanie sobie ambitnych celów	Umiejętność cieszenia się z sukcesu
Snucie planów na przyszłość	Umiejętność bycia liderem, wpływania na innych i zachęcania ich do współpracy
Wizja swojego życia	Pomysłowość, zaradność, wykazywanie inicjatywy
Odwaga w działaniu i myśleniu	Poszukiwanie wiedzy i docieranie do jej źródeł
Ciekawość świata, pragnienie poznawania nowych rzeczy	Praktyczne stosowanie posiadanej wiedzy
Energia, zapał, wytrzymałość, zdolność do szybkiej regeneracji sił psychofizycznych	Podnoszenie kwalifikacji, samodoskonalenie
Wytrwałość i upór w działaniu przez dłuższy czas	Panowanie nad własnymi emocjami
Wiara we własne siły	Dobre komunikowanie się z innymi ludźmi
Docenianie własnych umiejętności, pewność siebie, zaradność, zdolność do podejmowania ryzyka i umiejętność oceny związanych z nim zagrożeń	Uczciwość w stosunku do siebie i do innych
Optymizm wynikający z posiadanej wiedzy i znajomości uwarunkowań społeczno-prawnych otoczenia lokalnego, krajowego i międzynarodowego, pozwalający na znajdowanie szans nawet w niesprzyjających warunkach	Odpowiedzialność za siebie i innych
Empatia	Solidarność międzyludzka
Zdolności organizatorskie	Dbanie o rodzinę
	Dbanie o ochronę środowiska naturalnego

Źródło: Makiela 2008: 12.

W polskiej literaturze przedmiotu również można się spotkać z próbami zdefiniowania „przedsiębiorczości” jako zbioru cech. W. Misiński i M. Wierzba charakteryzując przedsiębiorcę przypisali mu takie przymioty, jak: umiejętność tworzenia firmy, wprowadzenie postępu technicznego, wprowadzenie nowych wyrobów, zdobywanie rynków zbytu. Te umiejętności ich zdaniem umożliwiają sprawdzenie się w roli przedsiębiorcy. T. Gruszecki uznał przedsiębiorczość za najcenniejszy kapitał współczesnych społeczeństw. S. Makarski najcenniejszą nazywa umiejętność polegającą na dostrzeżeniu związku pomiędzy potrzebami ludzi a tym czym one są zaspakajane. Przedsiębiorczość jest zdolnością wyrażającą się w zapelnianiu rynku nowymi produktami zaspokajającymi nowe potrzeby konsumentów, podążanie za popytem. Dla K. Jaremczuka przedsiębiorczość jest siłą społeczno-ekonomiczną, która ma charakter nie tylko ekonomiczny, ale i społeczny,

osobowy, kulturowy. Posiadają ją ludzie kreatywni, odważni (Grzegorzewska-Mischka 2010: 41-41). W definicji J. Siekierskiego przedsiębiorczość jest umiejętnością wpływającą na aktywne działania indywidualne, bądź zespołowe w określonej dziedzinie. Tej umiejętności towarzyszą innowacyjność i kreatywność w związku z tworzeniem nowych przedsięwzięć gospodarczych. Na dwojaką postać przedsiębiorczości zwrócił uwagę A. P. Wiatrak. Przedsiębiorczość jako postawę upatrywał w cechach jednostek polegających na twórczym i aktywnym oddziaływaniu na otaczającą ich rzeczywistość i dążeniu do ulepszania jej. Zaś jako proces, przedsiębiorczość objawia się w dążeniu do osiągnięcia korzyści poprzez podejmowanie nowych działań (Kapusta 2006: 20-22).

Drugie wyróżnione podejście to czynnościowe stanowiące zbiór definicji ekonomicznych. Oprócz wyżej wymienionych prekursorów wskazuje się również na A. Smitha, należącego do klasyków ekonomii, który o przedsiębiorczości mówił w kontekście nakładania i ściągania podatków różnego rodzaju od obywateli w taki sposób, aby ich w najmniejszym stopniu zniechęcać do przedsiębiorczości. A. Marshall postrzegał przedsiębiorcę jako kapitalistę pełniącego wiele funkcji. Z jednej strony wyróżnił takie jednostki, które unowocześniają metody produkcji, a z drugiej takie, które naśladują już te istniejące. P. F. Drucker, który wprowadził pojęcie „przedsiębiorczość” do nauk o zarządzaniu, postrzega ją jako pewien sposób zarządzania związany z poszukiwaniem zmiany, reagowaniem na nią i wykorzystywaniem jej jako innowacji. Innowacja jest specjalnym narzędziem przedsiębiorczości (Duraj, Papiernik-Wojdera 2010: 11-38).

Przegląd polskiej literatury przedmiotu również dostarcza wiele cennych definicji „przedsiębiorczości” jako procesu. M. Pietraszewski traktuje przedsiębiorczość jako nowatorstwo, poszukiwanie odmienności w porównaniu z tym, co robią inni. M. Bratnicki i J. Strużyńska akcentują przedsiębiorczość jako specyficzny sposób działania oparty na dostrzeganiu, myśleniu, kreowaniu i wykorzystywaniu szans rozwojowych. Praca dla nich jest pewną formą zachowań przedsiębiorczych, wymagającą ciągłego poszukiwania i wdrażania szans, identyfikacji oddziaływania ludzi, szans, sposobów organizowania i otoczenia, zaplanowania działań przedsiębiorczych i zespolenia ich we wzajemnej współpracy (Jamka 2012: 19). Inny autor, W. Zawadzki upatruje w przedsiębiorczości popęd twórczy, który podsyca do działalności, gdy zderza się z niepewnością i ryzykiem. Dla J. Macieja przedsiębiorczość jest sposobem tworzenia czegoś z niczego, umiejętnością wykorzystania pomysłów i zasobów. Uważa, że jest to zdolność do wdrażania pomysłów w życie. Z kolei M. Strużycki widzi w przedsiębiorczości szeroko rozumiany interes, który może przynieść korzyści dla jednostki, jak i przedsiębiorstwa. Także J. D. Antoszkiewicz zdefiniował

przedsiębiorczość jako proces, działanie prowadzące do powstania, tworzenia nowych wartości. U podstaw działania człowieka leżą pozytywne wartości, gdyż negatywne mogłyby doprowadzić do destrukcji przedsiębiorczości. Istotą przedsiębiorczości dla M. Duczkowskiej-Piaseckiej jest taki sposób zachowania, u którego podłoża leży wiedza, która sprzyja odkrywaniu i poszukiwaniu nowych okazji, które mają charakter celowy i zorganizowany (Kapusta 2006: 20-22).

Współczesne podejście do „przedsiębiorczości”

W zglobalizowanym świecie rozwijanie postaw przedsiębiorczych powinno być kluczowe dla współczesnych państw – o tym można przeczytać w zaleceniach strategii lizbońskiej. Według Komisji Europejskiej przedsiębiorczość to: *„zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmuje ona twórczość, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i kierowania nimi dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowi ona wsparcie dla wszystkich w codziennym życiu prywatnym i społecznym, zaś pracownikom pomaga uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans; jest podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych osobom podejmującym przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub komercyjnym”* (Postawy przedsiębiorcze a strategia lizbońska, 2008).

Przedsiębiorczość stanowi jedno z kluczowych narzędzi tworzenia wzrostu gospodarczego, miejsc pracy, urzeczywistniania spójności społecznej i zwalczania wykluczenia społecznego. Postawa przedsiębiorcza zawiera w sobie podstawowe umiejętności, które można kształcić w procesie ustawicznego kształcenia (kształcenia się przez całe życie). Występuje tutaj szeroko pojmowane zjawisko przedsiębiorczości występujące na wszystkich płaszczyznach życia ludzkiego w kontekście również działań gospodarczych, społecznych, osobistych. Umiejętności przedsiębiorcze opierają się na innowacji, kreatywności, inicjatywie, aktywności, niezależności w sferze zawodowej, jak i osobistej. Są ukierunkowane na realizację określonych celów. W skład postaw przedsiębiorczych wchodzi również wiedza oraz zrozumienie wartości społecznej odpowiedzialności biznesu oraz działań przedsiębiorczych (Postawy przedsiębiorcze a strategia lizbońska, 2008).

2. Czynniki sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości

Rozwój postaw przedsiębiorczych dokonuje się w wielu określonych warunkach i za sprawą wielu różnorodnych czynników. Nie sposób wymienić ich wszystkich, gdyż tak naprawdę bardzo wiele rzeczy może przyczynić się do kreowania zachowań przedsiębiorczych.

Generalnie jednak, zarysowuje się podstawowy podział na dwie grupy czynników. Pierwsza z nich będzie dotyczyć samej jednostki, a więc będzie to grupa **czynników wewnętrznych, indywidualnych**, czyli pewnych predyspozycji osobowościowych do przejawiania postaw przedsiębiorczych. Druga zaś będzie dotyczyła **uwarunkowań zewnętrznych**, np.: systemu edukacji, sytuacji na rynku pracy, cech środowiska lokalnego. Połączenie obu tych typów czynników tworzy specyficzny „klimat społeczny” wpływający na konkretne zachowania młodych ludzi, który mamy za cel scharakteryzować.

Do pierwszej grupy czynników sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości należą specyficzne kompetencje³ przypisywane osobie przedsiębiorczej. Są to: zdolność planowania, organizacji, zarządzania; umiejętność pozyskania kapitału na rozwój; zdolności komunikacyjne i nawiązywanie współpracy (networking); posiadanie wizji i zdolność dostrzegania możliwości; zdolność rozwiązywania problemów i radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi; gotowość do podejmowania ryzyka; kreatywność.

Osoba przedsiębiorcza będzie chętniej podejmować ryzyko, będzie zorientowana na osiągnięcia, dominująca. Cechować się będzie również wysoką odpornością na stres, wysokim progiem stresu i frustracji. W kwestii innowacyjności i twórczości przyjmie postawę pioniera, opierać się będzie na zdolnościach twórczych i intuicji. We współpracy czynnikami wspierającymi działania przedsiębiorcze będą: ekstrawersja, zdolności przywódcze, twórcze kierowanie, zaufanie u ludzi, umiejętność negocjacji i mobilizowania innych (Piecuch 2010: 62).

Warto zauważyć, że lista cech osobowościowych sprzyjających podejmowaniu działań przedsiębiorczych bezpośrednio wynika z założeń definicji psychologicznych traktujący przedsiębiorczość jako zbiór specyficznych cech przedsiębiorcy.

Druga grupa czynników, to te, które są zewnętrzne wobec jednostki, i dotyczą one:

a/ edukacji:

³ Na podstawie wywiadów fokusowych przeprowadzonych z przedsiębiorcami na terenach wiejskich w ramach projektu realizowanych w województwie małopolskim i mazowieckim w 2011 roku (Raport: Bariery instytucjonalne w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, Forum Inicjatyw Rozwojowych, s. 17)

Edukacja pełni szereg ważnych funkcji pobudzających społeczeństwo do określonych działań i zadań, zwłaszcza do stymulowania przedsiębiorczości. Osoby wykształcone są bardziej zaangażowane w proces zakładania działalności gospodarczej, poszukiwania nowych możliwości na rynku i konkurowania na nim. Edukacja powinna rozwijać, kształtować cechy przedsiębiorcze u uczniów, już od szkoły podstawowej, czy nawet przedszkola. Stworzenie odpowiedniego systemu edukacji powinno leżeć w centrum zainteresowania państwa. Tym bardziej, że tylko 4% ludzi rodzi się z cechami przedsiębiorczymi. Edukacja powinna nie tylko kształcić cechy przedsiębiorcze, ale również uświadamiać jednostki w kwestii racjonalnego funkcjonowania, podejmowania decyzji, zaspakajania własnych potrzeb i rodziny (Grzegorzewska-Mischka 2010: 63-64).

W dobie budowania społeczeństwa wiedzy, opierającego się na zdobywaniu i przyswajaniu wiedzy i informacji, kształtowaniu umiejętności przedsiębiorczych, kompetencji miękkich, edukacja formalna zazwyczaj nie wystarcza ze względu na postęp technologiczny, zmieniające się warunki życia oraz postępującą dezaktualizację kwalifikacji. Mówi się zatem o potrzebie kształcenia ustawicznego. Zgodnie z przyjętą definicją Komisji Europejskiej kształcenie ustawiczne to: „(...) *wszelkie formy nauki podejmowane przez całe życie, mające na celu doskonalenie, pogłębianie wiedzy, umiejętności i kompetencji z perspektywy osobistej (indywidualnej), obywatelskiej, społecznej i/lub zawodowej*” (Błędowski, Nowakowska 2010: 18). Stwierdza się, iż społeczeństwo polskie na tle innych krajów europejskich cechuje się wysokim poziomem wykształcenia. Jednakże, Polacy rzadko podejmują działania edukacyjne wchodzące w zakres kształcenia ustawicznego⁴.

Proces kształtowania młodego człowieka jest szczególnie trudny i złożony. Dokonuje się on przez różne źródła, a wpływ na to mają wyznawane wartości, treści ideologiczne, zasady i reguły życia społecznego, rodzinnego. W edukacji formalnej przedmioty humanistyczne, przyrodnicze, matematyczno-fizyczne, światopoglądowe, ekonomiczne mogą kształtować postawy przedsiębiorcze. W programie nauczania na szczeblu licealnym można również włączyć przedmiot: *Podstawy przedsiębiorczości*. Ważne jest, aby poznać predyspozycje i uzdolnienia młodego człowieka, stworzyć mu możliwości do ich rozwijania podczas lekcji. Istotne w tym względzie jest ciągłe doksztalcanie i samodoskonalenie (Zioło 2012: 10-16).

⁴ Powodów takiego stanu rzeczy najczęściej doszukuje się w niewystarczających środkach finansowych, braku takiej potrzeby w ich opinii, niewystarczającym dostępie do informacji związanych z problematyką kształcenia ustawicznego, zbyt małej dostępności Internetu (zwłaszcza na terenach wiejskich) (Błędowski, Nowakowska 2010: 18-28).

Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym Krajowej Izby Gospodarczej poszukiwał cech absolwentów szczególnie pożądaných przez przedsiębiorców. Są nimi (w kolejności malejącej): uczciwość, wysoki poziom etyczny, lojalność wobec firmy, podejmowanie nowych zadań, odpowiedzialność, szacunek dla innych, dzielenie się wiedzą, elastyczność czasowa, otwartość na problemy innych, mobilność, koleżeństwo, konkurowanie z innymi (Zioło 2012: 16-17). Na tych kształtowaniu takich kompetencji powinna się opierać współczesna edukacja.

b/ cechy środowiska lokalnego:

Władze lokalne przyczyniając się do rozwoju swoich gmin mogą tworzyć pewne działania, które będą stymulować powstawanie i rozwój przedsiębiorstw (Zuzek 2006: 110). Domański (1994: 49) wymienia między innymi: organizowanie szkoleń z zakresu drobnej przedsiębiorczości, inicjowanie utworzenia klubu przedsiębiorczości, utworzenie w siedzibie gminy punktu informacyjnego dla rozpoczynających działalność gospodarczą, utworzenie inkubatora przedsiębiorczości, rozbudowę infrastruktury technicznej, promocję gminy.

Z powyższego wynika, iż wiedza oraz informacja to dwa główne czynniki odpowiedzialne za rozwój zachowań przedsiębiorczych.

Jeżeli chodzi zaś o czynniki lokalne, a więc związane ze specyfiką konkretnej miejscowości, w której mają być podejmowane inicjatywy przedsiębiorcze, są to: potencjał demograficzny tej miejscowości, lokalny rynek pracy, rozmiar bezrobocia, zasoby kapitałowe ludności, chłonność rynku, infrastruktura techniczna o znaczeniu lokalnym, stan środowiska przyrodniczego, aspiracje lokalnej społeczności, kompetencje i prężność samorządu lokalnego, instytucje wspierające biznes, tradycje rozwoju przedsiębiorczości (Kamińska 2006: 52).

Rozwój przedsiębiorczości na poziomie lokalnym w dużym stopniu zależy od wzajemnego oddziaływania takich zmiennych, jak: aktywność władz samorządowych, atrakcyjność inwestycyjna gminy oraz postawy przedsiębiorcze mieszkańców wsi. Według K. Krajewskiego i J. Śliwy (2004), do czynników wpływających na poziom przedsiębiorczości o zasięgu lokalnym należy dodać między innymi: aspiracje kulturowe, standardy życia, lokalne instytucje otoczenia biznesu, miejscowe tradycje, uzgodnienia administracyjne, prawne, podatkowe i kredytowe oraz umiejętność absorpcji środków pomocowych.

3. Bariery w rozwoju przedsiębiorczości młodych na obszarach wiejskich

Element „klimatu społecznego” związanego z działaniami przedsiębiorczymi na terenach wiejskich, który w sposób istotny ma wpływ na hamowanie czy w ogóle powstrzymanie się od zachowań przedsiębiorczych to bariery, jakie napotykają na swej drodze młodzi przedsiębiorcy.

Autorzy publikacji *„Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich”* (przygotowanej w ramach projektów realizowanych przez Forum Inicjatyw Rozwojowych (FIR) Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej) za główną przyczynę niezadowalającego rozwoju przedsiębiorczości na wsi uznają: brak przyjaznego otoczenia dla zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej oraz bardzo niską skuteczność krajowego, instytucjonalnego systemu wsparcia rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, spełniającego oczekiwania potencjalnych, jak i już funkcjonujących przedsiębiorców (Raport, s. 2)

Wśród innych barier wymienia się także:

- **ogólną sytuację rolną na obszarach wiejskich** – funkcja rolnicza nie może być jedyną funkcją, jaką pełni wieś w gospodarce krajowej. Konieczność działań na rzecz wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju i kreowanie pozarolniczej sfery, staje się wymogiem. Wieloźródłowość dochodów mieszkańców wsi oraz wielozadaniowość ludności to już standard na obszarach wiejskich UE, a w Polsce trzeba wciąż pracować nad pogłębianiem tych zjawisk.
- kolejną znaczącą barierą jest **wysoki poziom bezrobocia** panujący wśród ludności z obszarów wiejskich. Liczba bezrobotnych mieszkańców wsi, zarejestrowanych w Urzędach pracy w 2009 roku wynosiła 743 tyś., (43,3% ogółu wszystkich zarejestrowanych w UP). Większość bezrobotnych stanowiły osoby do 34 roku życia (ich udział w liczbie bezrobotnych na wsi wyniósł 63,7%, a w mieście 52%), z tym, że udział bezrobotnych związanych z rolnictwem wyniósł aż 83,1%.⁵
- po mimo tego, iż zwiększa się odsetek więcej młodych ludzi na obszarach wiejskich posiadających wykształcenie wyższe, to nadal wieś jest postrzegana jako miejsce nie odpowiadające aspiracjom młodzieży. Autorzy raportu „Bariery...” przywołują określenie **„stygmatazacja wiejskością”** (Raport, s.7), jako, że coraz więcej młodych wykształconych opuszcza wieś w poszukiwaniu lepszych alternatyw.

⁵ Na podstawie danych zawartych w Raporcie o stanie wsi. Polska wieś 2010, red. I. Nurzyńska, J. Wilkin, FDPA, Warszawa, 2010.

Wskaźnik przedsiębiorczości (mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców) był w 2008 roku na wsi dwukrotnie niższy niż w mieście, i wyniósł 62,5 (miasto: 121, 5) (Raport, s.8) Tak duża dysproporcja świadczy o dużej potrzebie stymulowania obszarów wiejskich w kierunku działań na rzecz przedsiębiorczości.

Z badań wynika, iż od strony formalnej przedsiębiorczość na terenach wiejskich nie różni się od tej w mieście, ale w praktyce wskaźnik przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest dwa razy niższy od miasta. Powodem takiego stanu rzeczy jest: niższy poziom rozwoju rynku lokalnego, utrudniony dostęp do klienta; niedobór specjalistów oraz czasem po prostu problemy komunikacyjne z miejscowością.

Autorzy raportu „Bariery...” wskazują na jeszcze inne bariery rozwojowe przedsiębiorczości na terenach wiejskich:

- **regulacje prawne**: drobiazgowość przepisów, problemy z ich interpretacją, wzmożona biurokracja – to chyba najczęstsze problemy, jakie napotykają na swojej drodze zainteresowani założeniem własnej działalności gospodarczej. W tym punkcie pojawia się także kwestia zapewnienia odpowiedniej infrastruktury instytucjonalnej – tj. przeszkolonych urzędników, potrafiących udzielić potrzebnych informacji, a także wiedza o tym, w jaki sposób i gdzie można aplikować o wsparcie finansowe, czego często brakuje.

- **uwarunkowania społeczne i kulturowe** – a tu: brak odpowiednich wzorców i modeli zachowań przedsiębiorczych wśród społeczności wiejskiej. Młodym brak dobrych przykładów zachowań przedsiębiorczych, dlatego już na wstępie nie dostrzegają swoich szans i boją się nowych wyzwań. W tym punkcie pojawia się także kwestia niskiego poziomu zaufania społecznego, który przejawia się w dużej mierze, w braku zaufania między instytucjami, mieszkańcami, ale i władzami różnego szczebla.

- **uwarunkowania ekonomiczne**, w tym dostęp do kapitału – ten problem częściowo rozwiązują programy pomocowe zaproponowane przez UE, ale nie w każdym przypadku. Przedsiębiorcy na wsi, a w szczególności młodzi przedsiębiorcy, już na samym starcie zderzają się z problemem braku zdolności kredytowej, co zniechęca i może stanowić skuteczną barierę w dalszych etapach rozwoju działalności przedsiębiorczej

- **instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczości na wsi** – wciąż jest ich mało i nierzadko ich praca pozostawia wiele do życzenia;

- **infrastruktura techniczna** – brak terenów inwestycyjnych, dróg o odpowiedniej przepustowości, dostępu do mediów stawia obszary wiejskiej w dość niekorzystnej sytuacji w stosunku do obszarów bardziej zurbanizowanych;

- **polityka rozwoju przedsiębiorczości i wsparcia przedsiębiorstw na wsi** – system wsparcia przedsiębiorczości powinien być skierowany głównie do ludzi młodych, którym należy stworzyć możliwości zarobkowania na wsi, w celu przeciwdziałania procesom wyludniania terenów wiejskich (wskaźnik zatrudnienia młodzieży w wieku 18 – 24 z terenów wiejskich wyniósł w 2009 roku 40,4%) (Raport, s. 32);

- **działania szkoleniowe i edukacyjne** - jak powszechnie wiadomo system edukacji obecnie realizowany w Polsce, nie sprzyja kształtowaniu postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży w ogóle (wiejskiej i miejskiej). Brak odpowiedniej oferty edukacyjnej skutkuje niedoborami w kwestii kształtowania podstawowych kompetencji społecznych (miękkich) kluczowych dla formowania postaw przedsiębiorczych. Wyniki badań⁶ przeprowadzonych wśród gimnazjalistów potwierdzają gotowość 1/3 z nich do uczestnictwa w zajęciach dotyczących przedsiębiorczości, gdyby zaistniała taka szansa.

Istnieje silna potrzeba organizacji ustawicznych szkoleń, adresowanych zarówno do aktywnych, jak i potencjalnych przedsiębiorców. Celem takich szkoleń jest dostarczanie ich uczestnikom nowych kompetencji i umiejętności, uwalniających kreatywność oraz ułatwiających realizację nowatorskich pomysłów. Specjalne szkolenia powinny być adresowane przede wszystkim do młodych ludzi na wsi promując zachowania przedsiębiorcze, ale także dostosowując kwalifikacje i umiejętności do potrzeb rynku pracy. Dobrym przykładem takich działań mogłyby być Centra Wspierania Młodych Przedsiębiorców, gdzie młodzi ludzie mogliby w trakcie roku szkolnego uczestniczyć w kompleksowych zajęciach dotyczących przedsiębiorczości (Raport, s. 34). Zorganizowanie staży w przedsiębiorstwach stanowi również stanowiłoby krok na przód na drodze do kreowania postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży.

Co wpływa na brak gotowości młodych z obszarów wiejskich do podejmowania inicjatyw przedsiębiorczych? Według raportu „Młodzi na wsi”⁷ są to:

- **wąski rynek pracy** – mało zróżnicowany, zamknięty, słabo rozwijający się, często nie daje zbyt wielu alternatyw młodym ludziom na prowadzenie własnej działalności gospodarczej;
- **centralizacja w skali mikro** – bardzo często to w miejscowości „gminnej” skoncentrowane są wszystkie ważniejsze instytucje, wszelkie bardziej istotne działalności również odbywają

⁶ Ankieta badająca świadomość ekonomiczną wśród gimnazjalistów przeprowadzona w 2011 przez EFRWP

⁷ Publikacja „Młodzież na wsi. Raport z badań” powstała w ramach projektu badawczego „Młodzież z obszarów wiejskich i miast do 20 tys. mieszkańców”, realizowanego przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, dzięki finansowemu wsparciu Polsko Amerykańskiej Fundacji Wolności.

się w jednej wsi. Młodzież z peryferyjnych (względem tej gminnej) miejscowości nierzadko czują się wykluczani;

- **ograniczony rynek interakcji** – mniejsza gęstość zaludnienia niż w mieście wpływa na to, że i pole potencjalnych interakcji młodych jest mniejsze. Większa sieć kontaktów otwiera szersze możliwości, podnosi poziom kapitału społecznego jednostki;

- **wszechobecna polityka** – polityka na szczeblu lokalnym jest bardzo blisko ludzi; odnosi się wrażenie, że od decyzji konkretnych ludzi sprawujących władzę zależy więcej niż na terenach miejskich. Młodzi czują się zatem bardzo zależni od lokalnej polityki i władz, co w konsekwencji rzutuje na ich niskie poczucie sprawczości wobec swojego miejsca zamieszkania;

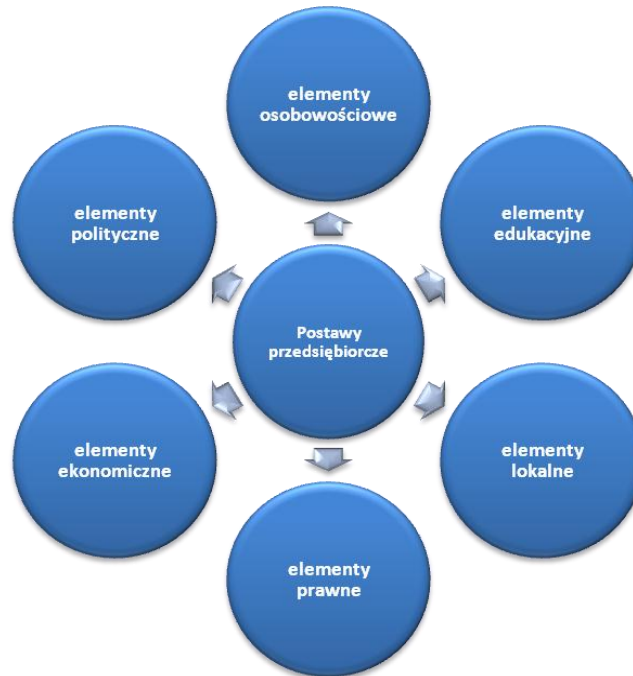
- **twarde inwestycje** - w gminach często przeważają inwestycje o charakterze twardym – budowa dróg, chodników, kanalizacji. W pewnym sensie to zrozumiałe, gdyż efekty takich działań są najłatwiejsze do zauważenia. Ale niemniej istotne są również inwestycje miękkie, a więc takie, które podnoszą poziom wiedzy, umiejętności i kompetencji mieszkańców społeczności. Efekty takich działań nie pojawiają się natychmiast, lecz nie sposób ich nie docenić. Inwestycje w edukację, w młodzież zawsze dzieją się z korzyścią dla społeczeństwa.

Przedsiębiorczość wiejska stanowi bardzo istotny czynnik rozwoju gospodarczego. Jednakże, prowadzenie działalności gospodarczej na wsi jest znacznie trudniejsze niż w mieście. Bowiem, obszary wiejskie w Polsce są bardzo zróżnicowane, mają odmienne problemy rozwojowe, dlatego dostosowanie jednolitej polityki wiejskiej jest trudne. Ponadto, władze gminy często lekceważą rolę małych firm w rozwoju gminy. Również część właścicieli nie jest nastawiona na ekspansję firmy, jej działalności. Często też działają w zawieszeniu między lokalną społecznością, która wyznacza ich pozycję w gminie poprzez korzystanie z usług firmy, a władzami lokalnymi, którzy decydują w znacznej części o rozwoju firmy (Gabińska 2012: 216). Do innych barier ograniczających rozwój małych oraz średnich firm na wsi należą: mała sprawność sieci energetycznych, słaba komunikacja i łączność ze światem zewnętrznym (zły stan dróg powiatowych, brak połączeń telefonicznych), podtopienia, zalania terenów rolniczych i zabudowanych, braki w podstawowej infrastrukturze oraz zasobach niewykwalifikowanej siły roboczej, zmniejszony popyt na towary i usług (Łaguna 2004: 15).

Poniżej znajduje się rysunek, który podsumowuje to, co zostało dotychczas zaprezentowane w kwestii barier hamujących rozwój przedsiębiorczości młodych na

obszarach wiejskich, klasyfikując jednoznacznie elementy wpływające na postawy przedsiębiorcze.

Rysunek 1. Elementy warunkujące rozwój postaw przedsiębiorczych

Źródło: opracowanie własne

Wnioski

Podsumowując rozważania na temat uwarunkowań przedsiębiorczości młodzieży z obszarów wiejskich warto zwrócić uwagę na kilka faktów. Już na początku charakterystyce przedsiębiorczości młodych z obszarów wiejskich utrudnia zdefiniowanie pojęcia „przedsiębiorczości”. BOWIEM jest to pojęcie wieloaspektowe o niejednolitej treści. W literaturze przedmiotu dominuje podejście atrybutywne charakteryzujące „przedsiębiorczość” jako zbiór cech osobowościowych oraz czynnościowe ujmujące „przedsiębiorczość” jako ekonomiczną innowacyjność opartą na zakładaniu działalności gospodarczej. Coraz częściej mówi się o doszkalananiu, kształtowaniu umiejętności, o szukaniu możliwości założenia swojej firmy. Zatem prym wiedzie tutaj podejście behawioralne (zob. Pięćek 2006: 221), w którym analizuje się zachowania, sposoby działania, motywy działania.

W ostatnich kilkunastu latach następuje przewartościowanie zasobów, jakimi dysponuje człowiek – wzrasta znaczenie wiedzy, kreatywności, innowacji i przedsiębiorczości. Stają się one współcześnie kluczowym czynnikiem rozwoju zarówno

przedsiębiorstw, środowisk lokalnych, regionów, jak i całej gospodarki kraju. Ważnym zadaniem jest zatem kształtowanie postaw proprzedsiębiorczych, których konsekwencją będą określone działania w różnych sferach życia człowieka, a szczególnie w działalności gospodarczej. Przedsiębiorczość szczególnie pożądana jest na terenach wiejskich zarówno w działalności rolniczej, jak i pozarolniczej, co zgodne jest z polityką wielofunkcyjnego rozwoju wsi. To osoby przedsiębiorcze (w rolnictwie i poza nim) stanowią najbardziej dynamiczną i aktywną grupę mieszkańców wsi i w znacznej mierze od nich zależy, czy obszary wiejskie będą się rozwijały czy stagnowały (Raport: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, s. 39).

Analiza problematyki zawarta w niniejszym artykule pokazała, iż pod względem czynników wspierających przedsiębiorczość oraz barier utrudniających, hamujących jej rozwój, młodzi z obszarów wiejskim znajdują się w gorszym położeniu od swoich rówieśników z obszarów miejskich. Pomimo, iż obie grupy cechują te same źródła motywacji, jak cechy osobowościowe, środowisko lokalne, szkolne, szanse rynkowe, warunki społeczno-polityczne i instytucjonalne oraz różne programy. Zarówno te same czynniki mogą stać się barierami, jeśli nie będą poprawnie funkcjonowały i nie będą rozwijane. Zatem powtórzmy, że względu na niedoskonałości systemu edukacyjnego na wsi, niedoinformowanie i ogólny niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej, także wyższe bezrobocie wśród młodych, pomimo dużego potencjału, młodzi z obszarów wiejskich mają utrudniony start, by sprawdzić się jako osoba przedsiębiorcza.

W celu przewycięzania barier stojących na drodze do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, postuluje się: dążenie do wzmocnienia powiązań nauki i biznesu; zwrócenie szczególnej uwagi na innowacje: wprowadzenie nowych i rozwijanie już istniejących, restrukturyzację otoczenia biznesu na różnych poziomach; poprawę dostępu do nowych technologii, w tym teleinformatycznych (Raport: *Sytuacja ludzi młodych na rynku pracy na obszarach wiejskich*, s. 12).

Gruntowny przegląd zagadnień teoretycznych na temat przedsiębiorczości i postaw przedsiębiorczych miał posłużyć jako wstęp do szczegółowej analizy raportów przedstawiających sytuację młodych przedsiębiorców na obszarach wiejskich. Analiza dostępnych danych na temat przedsiębiorczości wykazała jednak, iż dotychczas nie przeprowadzono wyczerpujących badań na temat przedsiębiorczości młodzieży wiejskiej. Aktualne przekazy o przedsiębiorczości w Polsce odwołują się albo do jej generalnego stanu w naszym kraju, albo do postaw przedsiębiorczych Polaków w ogóle. Brakuje natomiast danych obrazujących i charakteryzujących przedsiębiorczość młodych mieszkańców wsi, co

niewątpliwie jest dużym ubytkiem i należy podjąć działania w celu uzupełnienia wiedzy z zakresu socjologii wsi i postaw przedsiębiorczych młodzieży wiejskiej.

BIBLIOGRAFIA:

Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M., 1997, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań

Błądowski P., Nowakowska M., *Podstawy kształcenia ustawicznego*, Wydawnictwo ego, Łódź

Domański R., 1994, *Drobna przedsiębiorczość na terenie gminy* [w]: Duczkowska-Małysz K., Kłodziński M. (red.), *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich*, Wydaw. SGGW, Warszawa

Duraj J., Papiernik-Wojdera M., 2010, *Przedsiębiorczość i innowacyjność*, Difin, Warszawa

Gabińska C., 2012, *Kształcenie na rzecz przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, [w:] Rola przedsiębiorczości w edukacji, *Przedsiębiorczość – Edukacja*, nr 8.

Gaweł A., 2007, *Ekonomiczne determinanty przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań

Grzegorzewska-Mishka E., 2010, *Współczesne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w Polsce*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa

Jamka B., 2012, *Potencjał ludzki w rozwoju przedsiębiorczości indywidualnej i korporacyjnej*, Difin, Warszawa

Kaczor – Pańkow G., 1993, *Psychospołeczne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości*, [w:] red. K. Duczkowska-Małysz, *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*, IRWiR PAN Warszawa

Kamińska W., 2006, *Pozarolnicza indywidualna działalność gospodarcza w Polsce*, Wyd. IGiPz PAN Warszawa

Kapusta F., 2006, *Przedsiębiorczość. Teoria i praktyka*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości, Poznań-Wrocław

Kozielecki J., 1987, *Koncepcja transgresyjna człowieka*, PWN, Warszawa

Krajewski K., Śliwa J., 2004, *Lokalna przedsiębiorczość w Polsce. Uwarunkowania rozwoju*, Wyd. Naukowe Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa

Łąguna M., 2004, *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich z możliwością wykorzystania lokalnej społeczności*, WSBW, Warcino

Makiela Z., 2008, *Przedsiębiorczość regionalna*, Difin, Warszawa

Piecuch T., 2010, *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo C. H. Beck. Warszawa

Pięcek B., 2006, *Portret zbiorowy wiejskich przedsiębiorców*, [w:] Szafraniec K. (red.), *Kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa

Postawy przedsiębiorcze a strategia lizbońska, 2008

Ratajczak Z., 2012, *Przedsiębiorczość. Źródła i uwarunkowania psychologiczne*, Difin, Warszawa

Schumpeter J., 1995, *Kapitalizm, socjalizm i demokracja*, PWN, Warszawa

Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., *Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce*, [w:]
Krzyżanowska K., *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo
SGGW, Warszawa

Turowski J., *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu
Lubelskiego, Lublin

Tyszka T., 1997, *Psychologia zachowań ekonomicznych*, PWN, Warszawa

Zielińska M., 2006, *Uwarunkowania i przejawy przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce*, [w:]
Strużycki M., *Przedsiębiorczość w teorii i praktyce*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa

Zioło Z., 2012, *Miejsce przedsiębiorczości w edukacji*, [w:] Rola przedsiębiorczości w edukacji,
Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 8.

Zuzek D. K., 2006, *Przedsiębiorczość wiejska w wybranych regionach Polski. Małe i średnie przedsiębiorstwa w
polityce rozwoju regionalnego. Przedsiębiorczość w rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] Rak A. (red.), Wydaw.
Akademia Podlaska w Siedlcach, Siedlce

RAPORTY:

1/ Giza A., Strzemińska A., Wiśnicka M., 2011, *Młodzi na wsi. Raport z badań*, Pracownia Badań i Innowacji
Społecznych „Stocznia”, Warszawa

2/ *Bariery instytucjonalne w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Forum Inicjatyw Rozwojowych

3/ Kołomyjska I., Mażewska M., (pod red.) *Sytuacja ludzi młodych na rynku pracy na obszarach wiejskich*,
Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, 2007